

свої команди.

В більшості випадків кризи розглядаються з точки зору антикризового управління, що полягає в аналізі та передбаченні кризових процесів, розробці сценаріїв швидкого реагування на кризу. Проте кризу, як і будь-яку іншу організаційну помилку, неможливо передбачити зі стовідсотковою точністю. [2] Тому дії лідерів, на відміну від менеджерів, є більш ефективними, адже вони здебільшого імпровізовані та адаптовані відповідно до ситуацій. На сьогодні кількість криз та їх складність значно зросла. В першу чергу це пов'язано з тим, що організації не існують ізольовано та перебувають під впливом великої кількості зовнішніх та внутрішніх факторів. Тому традиційні підходи до дослідження антикризового менеджменту, що ґрунтуються на плануванні, попередженні та стримуванні кризових процесів, на сьогодні потребують додаткового розвитку. Адже зростання частоти та унікальності кризових процесів ускладнюють створення планів для кожної кризи, яка може виникнути в компанії. Саме через це зараз стає актуальним дослідження та впровадження кризового лідерства.

Лідерство відіграє ключову роль у подоланні кризових процесів. Коли в організації виникає складна ситуація, але вже попередньо було розроблені певні алгоритми дій для вирішення даного критичного інциденту, то вистачить і діяльності антикризової команди. Проте в більшості випадків кризи мають непередбачуваний характер і потребують новітніх підходів для їх подолання, залученні ресурсів у короткий термін, правильності прийняття рішень, гнучкості та здатності до адаптації.

При правильному підході досвідчені лідери не тільки можуть швидко подолати кризи, мінімізувавши при цьому репутаційні та економічні збитки компанії, але й стати поштовхом для розвитку компанії. Адже криза впливає на всі сфери життєдіяльності компанії, тому вимагає від лідера цілковитого аналізу діяльності організації. Тому саме в кризових ситуаціях можна виявити певні організаційні проблеми, усунути чинники, які можуть спровокувати кризу в майбутньому, запровадити новітні системи управління.

Список використаних джерел

1. Mango, E. (2018) Rethinking Leadership Theories. Open Journal of Leadership, 7, 57-88
2. Ronald E. Riggio and Toby Newstead (2023). Crisis Leadership. Annual Review.10:201–224.
3. Crises and Crisis Management: Integration, Interpretation, and Research Development / Jonathan Bundy et al. Pepperdine University Pepperdine Digital Commons, 2017. 53 p.

УДК 340.13:172-42

Жук Н.А., к.ю.н., доцент, старший науковий співробітник
НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України
(м. Харків, Україна)
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
(м. Полтава, Україна)

ГУМАНІЗМ ЯК ФІЛОСОФСЬКО-ЕТИЧНА ІДЕЯ ТА ПРИНЦИП ПРАВА: У РЕТРОСПЕКТИВІ ТА ПЕРСПЕКТИВІ З ОГЛЯДУ НА СУЧАСНІ РЕАЛІЇ РОЗВИТКУ ЛЮДСТВА

Майже в усі часи своєї історії Людина вела запеклу боротьбу за волю і справедливість, за належне їй місце у Всесвіті, за визнання у неї права на сотворчість та права вважатися «дитиною Божою», а не «рабом Господа», за свою гідність та звільнення від пригноблення з боку будь-яких штучних надбудов та експлуататорських систем (церковних, станових, державних, корпоративних тощо).

Сьогодні політико-правове визнання людини найвищою соціальною цінністю позначається поняттям «гуманізм» (від лат. homo — «людина», humanus — «людський»), феномен якого пов'язується з прогресивним характером соціальних інституцій, а визнання цінності і гідності людини, її права на щастя та реалізацію своїх здібностей – поняттям

«принцип гуманізму», який є одним із основоположних принципів права (як загальнолюдського надбання) поряд із принципами свободи, рівності і справедливості [див.: 1].

Поява гуманізму як масштабного суспільного явища, яким у питанні пізнання і сприйняття світу особливого значення було надано критичному, раціональному та емпіричному мисленню, сформованому на основі античної літератури, на противагу католицькому догматизму та схоластичним забобонам, пов'язується з феноменом європейського Відродження. Гуманізм того періоду означав перенесення людини в центр світу (з огляду на що цей термін можна вважати синонімом слова «антропоцентризм» та протилежністю терміну «теоцентризм»), що обумовило дослідження людини такою, як вона є, «вивчення всього, що складає цілісність людського духу» з урахуванням «повноти та розділеності природи людини» [2]. Отже, оскільки ідеологічну основу європейського гуманізму склав світогляд, орієнтований на позитив людини при визнанні її негативу, який потребує контролю і обмежень, остільки, на відміну від сучасного розуміння гуманізму, гуманізм Ренесансу не означав захист прав людини.

Природно, що, як будь-яка нова історична епоха та супутній їй ідеологічний фундамент, класичний гуманізм супроводжувався відмежуванням від «темного минулого» Середньовіччя з притаманними йому ідеями, заснованими на людській жорстокості у міжлюдських стосунках, так і щодо природи. Знаменувався він і відчуттям приналежності людства до нової епохи, яка, втім, має встановити міцний культурний зв'язок з надпопередньою епохою античності та орієнтуватися на неї як на взірць в усіх сферах людської діяльності. У відповідності з цим в якості його основної ідеї було проголошено поліпшення людської природи через запровадження гуманістичної освіти на основі творів античних авторів – насамперед, Платона, Аристотеля, Полібія, стоїків, Цицерона тощо, в яких було відображено не лише соціально-політичну дійсність античності, але й основні античні цінності. Такими, зокрема, в галузі держави і права, були, безумовно, держава (яка розумілася як «загальна справа», «справа, що належить народу» (тобто «республіка»), народ (тобто «сполучення багатьох людей, пов'язаних між собою згодою в питаннях права і спільністю інтересів»), недоторканість особистої і державної власності (як вияв справедливості і права), змішана форма державного устрою («політія»), правова рівність громадян (рівність всіх імущих) тощо. І саме на цьому етапі людської історії завдяки течії гуманізму відбувається спроба нового ствердження принципу рівності між людьми у різних сферах їх взаємодії, який пізніше був розповсюджений на міжнаціональні, міжрасові та міждержавні відносини.

Аналогічне розуміння цілей гуманізму ми знаходимо в Німеччині в середині XVIII століття у вигляді феномену «неогуманізму» («другого Відродження»), представленого педагогічною течією на чолі з Вільгельмом Гумбольдтом, просвітителем та державним діячем [3; 4]. Ствердження ідеї всебічного розвитку та культу людини, звільнення класичної освіти від панування духовництва, розширення кола гімназійських дисциплін за рахунок мовних, точних, природознавчих та суспільних наук на основі – таким став підсумок захоплення представниками неогуманізму в Пруссії античною культурою та римським правом.

Втім жодна соціальна система не є раз і назавжди незмінною, у тому числі, в частині принципової основи її функціонування. Отже варто зважати на обставини, за яких такі зміни можуть є очікуваними та закономірними, аби розуміти їх перспективні напрямки. Так, наприклад, появі гуманізму на теренах міст-держав Італії сприяли фактори як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. В числі перших - зміна соціально-економічного становища різних груп і станів в середині суспільств внаслідок росту ролі ремісничих цехів, розвитку банківської системи та розповсюдження громадських кредитів. В числі зовнішніх факторів, які викликали поширення серед італійських гуманістів ідей античної культури, філософії та демократії - арабське завоювання Іспанії, розвиток науки в арабській цивілізації, завдяки науковцям якої й було збережено величезну кількість текстів античних авторів, які зіграли велику роль у формуванні світогляду європейських гуманістів, та, нарешті, масова міграція грецьких науковців до міст Італії після падіння Константинополя у 1453 р.

Сьогодні ж, як і у часи європейського Відродження, серед факторів, які здатні здійснити суттєвий вплив на систему і зміст принципів засад суспільних систем, безумовно, є фактори глобалізації та інтеграції, деіндустріалізації та нового «великого переселення народів», інформатизації, цифровізації та соціальних мереж, глобальної гібридної та чисельних локальних війн, прецеденту глобальної «пандемії» та переходу до нового технологічного укладу тощо. Недаремно за останні декілька десятиріч ми спостерігаємо активні інтелектуальні та організаційні спроби просування різноманітних пропозицій щодо модифікації гуманізму в різних його аспектах на кшталт «трансгуманізму» [8; 9; 10], «постгуманізму» [8; 10] або «Нового гуманізму» авторства Ауреліо Печчеї, фундатора Римського клубу [наприклад, див.: 11] тощо.

І попри певні відмінності (у тому числі, в частині понятійно-категоріального апарату та шляхами досягнення поставлених цілей) між цими новими інтелектуальними начебто гуманістичними течіями, організаційно та інституційно оформленими відповідними «міжнародними культурними» рухами та структурами, загальним для всіх них є наступне: фактична відмова від ідеї антропоцентризму, притаманного класичному гуманізму; відсутність мети всебічного, у тому числі, інтелектуального та культурного розвитку людини на основі дійсно цінної літературної спадщини людства; зменшення акценту на позитиві в людини на фоні підкреслення негативу; стійке прагнення і намагання або тотально підкорити людину зовнішньому впливу через застосування до неї різного роду обмежень, у тому числі, неприродного характеру (як у випадку з «Новим гуманізмом»), або трансформувати людину в щось якісне інше («перехідну людину», постлюдину, надістоту, складову техносфери тощо), позбавивши її ключових природних людських якостей (як у випадку з рухами «трансгуманізму» та «постгуманізму»). Дослідники останніх справедливо підкреслюють, що вони тісно пов'язані із низкою небезпек антропологічної кризи, яка загрожує не окремим індивідам, а людині як родовій істоті внаслідок її «самовдосконалення» засобами новітніх технологій [див., наприклад: 7; 9], за чим стоїть не лише небезпека втрати контролю над процесом безмежного розширення людських надможливостей, але й втрата власної унікальної ідентичності. Про це знаний творець «кінця історії» Ф.Фукуяма відверто писав: «Біотехнологія надає нам засоби довершити те, що не зробили спеціалісти із соціальної інженерії. І тоді ми остаточно закінчимо з людською історією, оскільки ми відмінимо людські істоти як такі. І тоді почнеться нова історія, історія по той бік людського» [Цит. за: 10, с. 105].

Звісно, реалізація будь-якої з зазначених вище ідей передбачає і трансформацію принципу гуманізму (як принципу права), насамперед, в частині його змісту, як, напевно, і зміну решти діючих сьогодні основоположних принципів права, у тому числі, свободи і рівності. Адже про яку реальну свободу людини може йти мова у випадку втілення концепцій «поміркованого споживання» у вигляді переходу від ери «людини, що виробляє» до ери «людини поміркованої» (що фактично передбачає відлучення людини від участі у суспільно корисній праці, яка, нагадаємо, є однією з важливих сфер самореалізації людини) або концепції «екологічно-гуманітарної диктатури», у вигляді відмови держав від державного суверенітету із передачею ключових суверенних прав наднаціональним структурам, що передбачається концептом «Нового гуманізму» в якості обов'язкових шляхів його реалізації.

Отже, можна підсумувати, що будь-які течії, пов'язані з новим тлумаченням гуманізму або спробами його трансформації, можна вважати актуальними і цікавими напрямками філософських досліджень, які дозволяють не лише переосмислити сучасний стан людства, але й досягнути кордони досліджень природи людини.

При цьому, доки ці течії лишаться «маргінальними» у світлі збереження правового закріплення і забезпечення статусу людини на основі традиційного розуміння її природи, її прав, свобод, законних інтересів та обов'язків, у тому числі, з боку основоположних принципів права, людина може вважатися захищеною гарантіями гуманізму в усьому його комплексному розумінні.

Список використаних джерел

1. Погребняк С.П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика). Видавництво «Право», 2008. 240 с.
2. Баткин Л. М. Італійське відродження: проблеми та люди. 1995 / Ел. ресурс/ <http://um.co.ua/1/1-1/1-100026.html>
3. Гаврищак І.І., Процівь О.Я. Лінгвофілософська система Вільгельма фон Гумбольдта: історико-біографічний аспект. МЕДИЧНА ОСВІТА. 2019. № 4. С. 127-133 / Ел.ресурс/ file:///C:/Users/Windows/Downloads/kovbasyuk_i,+127-133.pdf
4. Неогуманізм. В. Гумбольдт та його освітні проекти // <https://studfile.net/preview/2412626/page:25/>
5. Історія вчень про державу і право : підручник / за ред. проф. Г. Г. Демиденка, проф. О. В. Петришина. — Х. : Право, 2009. — 256 с.
6. Литвинов Володимир. Ренесансний гуманізм в Україні. — К.: Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2000. — 472 с.
7. Цицерон М. Т. Про державу. Про закони. Про природу богів / Пер. з лат. В. Литвинова. — К. : Основи, 1998. — 476 с.
8. Мартинюк Ю. Трансгуманізм і постгуманізм: етична проекція / Юрій Мартинюк // Антропний принцип в контексті актуальних проблем філософії науки: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 15-16 грудня 2016р.). – Львів, 2016. - С.155-161/
9. The Transhumanist Declaration, 2002. / Text / <https://itp.uni-frankfurt.de/~gros/Mind2010/transhumanDeclaration.pdf>
10. Озадовська Л.В. Людина в пошуках самої себе: людина, транслюдина, постлюдина. Що дали? / Ел.ресурс / <file:///C:/Users/Windows/Downloads/4984-9936-1-SM.pdf>
11. Сабадаш Ю. С. "Новий гуманізм" Ауреліо Печчеї / Ю. С. Сабадаш // Науковий потенціал світу '2004 : матеріали I міжнар. наук.-практ. конф., 1–15 листоп. 2004 р. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2004. – Т. 74 : Філософія. – С. 23–26. / Ел.ресурс/ https://repository.mdu.in.ua/jspui/bitstream/123456789/683/1/novyi_gumanizm.pdf

УДК 340

Захарченко С.І.

*Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
(м. Полтава, Україна)*

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Вибраний Україною шлях до вступу в Європейський Союз передбачає не лише адаптацію українського законодавства до вимог європейського, але й виконання цілої низки кроків (заходів) в політичному, економічному, соціальному та екологічному напрямку.

Одним з таких кроків стало прийняття Верховною Радою України Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 року № 2818-VI (далі – Стратегія 2020), яким передбачалось посилення дієвості екологічної політики, формування і розвиток державних і громадських екологічних інституцій, удосконалення законодавства України з метою гармонізації із європейським законодавством.

Стратегія 2020 була розроблена на виконання пункту 2 розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.10.07 № 880-р «Про схвалення Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року», пункту 84 «Плану дій Україна – ЄС», схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2008 р. № 1072-р, з метою завершення формування засад національної екологічної політики, із врахуванням сучасних соціально-економічних та суспільно-політичних процесів на глобальному, регіональному і національному рівнях та повинна була відповідати на нові виклики, що стояли перед